

5.9.2011

Dnro 4332/4/10

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

LÄSNÄOLO KOTIETSINNÄSSÄ

1 KANTELU

Kantelija arvosteli 6.12.2010 saapuneessa kantelussaan sitä, että poliisi esti häntä olemasta läsnä asunnossaan tehdyn kotietsinnän aikana.

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumatietoja

Poliisi toimitti 16.11.2010 rikoskomisarion määräyksestä kotietsinnän kantelijan asunnossa, jossa tämän epäiltiin kasvattavan kannabista.

Saadun selvityksen mukaan kantelija otettiin kiinni klo 16.12 hänen ollessaan menoissa asuntoonsa. Hänet vietiin heti Espoon poliisivankilaan, jonne hän saapui klo 16.30. Kotietsintä aloitettiin pöytäkirjan mukaan klo 16.12 eikä poliisivankilaan viety kantelija siis ollut läsnä. Kotietsintätehtävän tilannejohtajana ja kotietsinnän toimitusmiehenä oli vanhempi konstaapeli.

3.2 Kannanotto

Asiassa on kysymys vain kantelijan oikeudesta olla läsnä kotietsinnällä, eikä siten esimerkiksi kotietsinnän edellytyksistä tai muusta menettelystä. Läsnäolosta kotietsinnällä säädetään pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 2 momentissa seuraavaa:

Sille, jonka luona kotietsintä pidetään, tai hänen poissa ollessaan jollekin hänen talonväkeensä kuulualle paikalla olevalle on annettava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja, jollei se viivyttä toimitusta.

Yleistä

Pakkokeinolain ja sitä edeltäneen takavarikkolain esitöissä ei ole tarkemmin otettu kantaa siihen, miten pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 2 momenttia olisi tulkittava. E duskunnan lakivaliokunta totesi pakkokeinolakia säädettäessä (LaVM 9/1986 vp), että voimassa olevan lain mukaan asianomaisella on

sekä oikeus olla saapuvilla kotietsinnässä että kutsua todistaja ja että lakia ei tältä osin ollut tarkoitus muuttaa.

Oikeuskirjallisuudessa on todettu seuraavaa. "Paikan haltijalle tai hänen kotiväkeensä kuuluvalle on aina annettava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla. Tämä tarkoittaa sitä, että hänet on kutsuttava paikalle, jos hänen saapumisensa ei aiheuta viivytystä. Paikan haltijalla on ehdoton oikeus kutsua oma todistajansa, jollei se viivytä toimitusta" (Helminen ym./Esitutkinta ja pakkokeinot s. 669).

Esitutkinnan tulee asianosaisiin nähden olla mahdollisimman avointa. Läsnäolo-oikeus on yksi osa tätä avoimuutta, ja sillä voidaan osaltaan esimerkiksi ehkäistä epäilyjä ja väitteitä viranomaistenväärinkäytöksistä. Epäillyn läsnäolo voi myös edesauttaa asian selvittämistä ja hän voi läsnä ollessaan valvoa etujaan. Käsitykseni mukaan kotietsintään väistämättä sisältyvää puuttumista kotirauhaan ja yksityisyyteen myös lieventää, jos paikan haltija ja/tai hänen kutsumansa todistaja on läsnä. Korostan myös, että läsnäolo-oikeus ja oikeus kutsua todistaja ovat itsenäisiä oikeuksia ja niiden toteuttamisen edellytyksiä tulee harkita kumpaakin erikseen.

Rikoksesta epäillyn läsnäolo-oikeutta kotietsinnässä on painottanut myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) esimerkiksi ratkaisussaan *Lisica v. Kroatia* (25.2.2010). Tuossa tapauksessa EIT totesi, että koska epäillyt eivät olleet tuntemattomia eivätkä etsityt todisteet häviämiskaavassa, ei ollut hyviä syitä sille, että etsintöjä oli toimitettu (autossa) ilman että epäillyt tai heidän avustajansa tai edes joku ulkopuolinen todistaja oli ollut paikalla. Sinänsä kansallinen laki olisallinut etsinnän ilman epäiltyjen läsnäoloa. EIT katsoi, että tällä menettelyllä oli loukattu ihmis-oikeussopimuksen 6 artiklaa (oikeudenmukainen oikeudenkäynti), vaikka syytetyillä oli ollut oikeudenkäynnissä mahdollisuus riitauttaa etsinnällä löydetyin keskeisen todisteen autenttisuus ja vaatia sen hylkäämistä. Toteankin, että läsnäolo-oikeuden huomiotta jättämisellä voi siten olla vaikutusta myös perustuslaissa taatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen.

Laillisuusvalvonnassa on katsottu perustelluksi, että poliisi nimenomaan oma-aloitteisesti ilmoittaa pakkokeinon kohteelle hänen oikeuksistaan. Ei ole realistista olettaa, että kaikki tuntisivat pakkokeinon ja esimerkiksi osaisivat itse pyytää mahdollisuutta läsnäoloon ja varsinkin oman todistajan kutsumista kotietsintään. Kun lainsäätäjät on tällaiset oikeudet katsonut aiheelliseksi säätää, niin lie nee tarkoitus, että sitä saisivat käyttää kaikki, jotka pitävät sitä tarpeellisena eivätkä vain pakkokeinon tuntevat henkilöt. Se, että pakkokeinojen kohteeksi joutuville henkilöille nimenomaisesti annetaan tieto heidän oikeuksistaan, olisi perusoikeus-myönteistä viranomaistoimintaa. Tähän poliisia velvoittaa jo perustuslain 22 §, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Läsnäolo-oikeuden toteuttaminen ei edellytä pyyntöä, vaan poliisin on viran puolesta huolehdittava sen toteuttamisesta.

Jos se, jonka luona kotietsintä pidetään, on kotietsinnän aloittamishetkellä kiinniotettuna, pidätettynä tai vangittuna, tulee poliisin antaa hänelle tilaisuus olla läsnä etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja. Näin on katsonut myös sisäasiainministeriön poliisiosasto eräissä aiemmin antamassaan lausunnossa. Tätä perusteltiin sillä, että johtuu viranomaisten määräämästä pakkokeinosta, ettei henkilö ole kotietsinnän kohteessa sen aloittamishetkellä.

Mikäli kotietsinnän kohteen haltija ilmaisee haluavansa puheena olevia oikeuksiaan käyttää, tulee siis mahdollisuus tähän pyrkiä järjestämään. Ainoana poikkeuksena lain mukaan tästä on tilanne, joka ei siedä viivytystä.

Lain esitöissä ei ole kuvattu sisällöllisesti sitä, mitä tällä pakkokeinon 5 luvun 4 §:n 2 momentin viivytys-termillä lähemmin tarkoitetaan. Sanamuotonsa mukaan viivytys viittaa mielestäni selvemmin

senkaltaiseen tilanteeseen, jossa esitutkintaviranomaisen toimenpiteitä jouduttaisiin lykkäämään henkilön tai todistajan tavoittamiseksi ja/tai hänen paikalle saapumisensa odottamiseksi.

Pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 2 momentin sisältämää poikkeusta pää-sääntönä pidettävään läsnäolo-oikeuteen on mielestäni tulkittava ahtaasti. Viime kädessä on edellä todetusti kysymys perusoikeutena turva-tuista yksityiselämän ja kotirauhan suojasta sekä myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisesta. Läsnäolo-oikeus on mahdollista evätä ainoastaan silloin, kun läsnäolo-oikeuden toteuttaminen konkreettisesti viivyttäisi toimitusta ja näin vaarantaisi sen tarkoituksen toteutumisen. Merkityksetön viivästyminen ei oikeuta tinkimään läsnäolo-oikeudesta tai todistajan kutsumisesta

Mainittakoon, että jo vahvistetussa, mutta vasta 1.1.2014 voimaantulevassa uudessa pakkokeinolaissa (806/2011) asiasta säädetään seuraavasti. "Sille, jonka luona kotietsintä toimitetaan, tai hänen poissa ollessaan jollekin paikassa a suvalle, työskentelevälle tai muuten luvallisesti oleskelevalle on varattava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja. Tilaisuutta ei tarvitse varata, jos se viivyttäisi toimitusta merkittävästi." Näin ollen tulevassa laissa jo nimenomaisesti todetaan tuo nykyisenkin lain oikeana pitämäni tulkinta, että viivytyksen tulee olla merkittävä.

Vanhemman konstaapelin menettelyn arviointi

Siitä, että kantelijalle ei varattu tilaisuutta olla itse läsnä kotietsinnällä eikä kutsua siihen omaa todistajaa, vastaa selvityksen mukaan vanhempi konstaapeli. Hän oli tilannejohtaja ja kotietsinnän toimitusmies.

Vanhempi konstaapeli toteaa selvityksessään, että asunto oli pieni ja yleisilmeeltään epäsiisti. Hän arvioi, että tämä seikka ja kantelijan aikaisempi käyttäytyminen huomioon ottaen kantelijan päästäminen sisään asuntoon muodosti vaaran todistusaineiston hävittämiselle. Lisäksi kantelijalle olisi ollut välttämätöntä suorittaa henkilönkatsastus ja "em. syistä se oli turvallisempaa suorittaa poliisiasemalla". Toisena vaihtoehtona vanhemman konstaapelin mukaan oli, että kantelija olisi joutunut olemaan paikalla kahlittuna ja vartioituna, mikä olisi vanhemman konstaapelin näkemyksen mukaan tarpeettomasti viivyttänyt toimitusta. Kantelija ei myöskään ilmoittanut haluavansa olla paikalla tai kutsua todistajaa kotietsintään.

On kiistatonta, että kantelija oli paikalla, kun kotietsintään ryhdyttiin. Näin ollen hänen paikalle saamisensa ei olisi viivyttänyt toimitusta. Vanhempi konstaapeli ei ole muutoinkaan esittänyt hyväksyttävää syytä sille, ettei kantelijan sallittu olla läsnä kotietsinnällä.

Mitään konkreettista perustetta todisteiden hävittämisvaaralle ei - varsinkaan vartiointimahdollisuus huomioon ottaen - ole esitetty. Jää myös täysin epäselväksi, mitä tarkoitetaan viittauksella kantelijan aikaisempaan käyttäytymiseen. On sinänsä mahdollista, että kotietsintä sujuu nopeammin, jos paikalla on vain poliisi. Paikan haltijan paikalla olosta ehkä poliisille aiheutuva lisätyö (esimerkiksi vartiointi) ei käsitykseni mukaan kuitenkaan ole sellainen pakkokeinolain tarkoittama viivytyks, joka oikeuttaisi läsnäolo-oikeuden epäämiseen.

Myös apulaispoliisipäällikkö on todennut, että menettely ei täysin vastaa pakkokeinolain säännöksiä siltä osin kuin asunnon haltija tai hänen edustajansa ei ollut paikalla etsintää suoritettaessa. Apulaispoliisipäällikön mukaan poliisilaitos tulee sisäisessä koulutuksessa kiinnittämään erityistä huomiota läsnäolo-oikeuteen.

Toimenpiteet

Saatan vanhemman konstaapelin tietoon edellä esittämäni käsityksen hänen virheellisestä menettelystä. Samalla kiinnitän hänen huomiotaan esittämiini yleisiin näkökohtiin pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 2 momentin tulkinnasta. Lähetän päätökseni tiedoksi myös Länsi-Uudenmaan poliisilaitokselle.

Muihin toimenpiteisiin asia ei anna aiheutta.

Lopuksi totean, että pakkokeinolain 1.8.2011 voimaantulleeseen muutoksen (871/2011) myötä sillä, jonka luona kotietsintä on toimitettu, on mahdollisuus saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi, oliko kotietsinnälle edellytyksiä ja onko sen toimittamisessa menetelty pakkokeinolain (5 luvun 4 ja 5 §:n) mukaisesti. Myös kantelussa esitetyn kaltaisia kysymyksiä kotietsinnästä on siis nykyään mahdollista kantelun sijaan saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Laki koskee vain kotietsintöjä, jotka on toimitettu lainmuutoksen tultua voimaan ja asia on saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi 30 päivän kuluessa siitä, kun vaatimuksen esittäjä sai kotietsinnästä tiedon.